

בס"ד, י"ט אדר ב' תשע"ט,

ט"ז/993-13-5

היתר לנהוג אבלות באסון הטיסה באתיופיה

אלמנות הנספים באסון הטיסה באתיופיה, משפחת ראם, ומשפחת מצליח, פנו ללשכת הראשון לציון הרב הראשי לישראל, חבר בית הדין הגדול ונשיא מועצת הרבנות הראשית, בבקשה להורות להם אם לשבת שבעה על קרוביהם וכן להתייחס לשאלת מעמדן האישי, לאחר שבינתיים לא נמצאו חלקי גופה ברורים השייכים למנוחים ע"ה. ובהיות ושאלת האבלות קשורה לשאלת היתר הנשים להינשא, כפי שיבואר להלן, ובהיות וישנה השלכה הלכתית בעניין האבלות בעצם הקמת בית דין לדון בהיתר הנשים להינשא, לפיכך החליט הראשון לציון הרב הראשי לישראל נשיא מועצת הרבנות הראשית, להקים ב"ד מיוחד לדון אודות מנהגי האבלות, וכפועל יוצא מכך ליתן חו"ד בעניין היתר הנשים להינשא.

להלן פרוטוקול משיבת ביה"ד המיוחד לענייני אסון המטוס באתיופיה, לדון אודות משפחות ההרוגים לענין לנהוג אבלות.

בישיבת ביה"ד המיוחד שהתקיימה בתאריך י"ט אדר ב' תשע"ט (26.03.19)

בלשכת הראשון לציון הרה"ג יצחק יוסף שליט"א, השתתפו:

הדיינים: הרב **יצחק יוסף שליט"א**, הראשון לציון הרב הראשי לישראל

הרב **עמוס מיכאל שליט"א**, חבר בית הדין הגדול לערעורים

הרב **יעקב רוזיה שליט"א**, חבר מועצת הרבנות הראשית לישראל

הובאה בפני הדיינים פניית האלמנות וכדלקמן:

"לכבוד הרב הראשי לישראל כבוד הרב **יצחק יוסף**, שלום רב, אנו מבקשות מכב' להחליט בדחיפות בשאלת הפטירה של בעלינו: שמעון דניאל ראם (ביטון) ואברהם מצליח, הנספים בתאונת המטוס באתיופיה. בשאלה אם לשבת 'שבעה' וכתוצאה מכך - בירור מעמדנו האישי. בברכה, אירית גבלר – ראם. נועה לימור מצליח חודדה".

עדות:

במותב תלתא, ביה"ד גובה עדות מיו"ר זק"א ר' יהודה משי זהב. וכן ממר אליעזר סמט, ששהו באתר מיד לאחר האסון באתיופיה.

נכתב ע"י הרב שמעון רחמים מזכירו של כבוד הרב רוזיה.

הרב משי זהב:

יצאנו צוות מתנדבים מישראל לאתיופיה ב- 11/10.3.19 בתור משלחת רשמית מטעם מדינת ישראל, והגענו לזירת האסון, לאחר טיסה של כ-3 שעות. התרסקות המטוס גרמה להתפזרות חלקים רבים ברדיוס של עד קילומטר. ונוצר מכתש בעומק של כשמונים מטר. בשטח ההתרסקות נמצאו ממצאים רבים, חלקי גופות קטנים ביותר, וחלקים מהמטוס וכדו'. צוותים גדולים של הכוחות המקומיים החלו לאסוף את הממצאים. בנוסף לכפריים הדירים באזור, שמיד אחר האסון אספו ממצאים שם.

משי זהב: מצאתי דבוק בחלק מדפנות המטוס, חלקי שיניים ולסתות. לאחר עבודה של מספר שעות, השלטונות באתיופיה לא נתנו יותר גישה למתנדבי זק"א. במקום היו משלחת של האמריקאים, משלחת של אנשי בואינג, שהגיעו למקום כבר ביום הראשון. במקום נמצא שלד של גופה, איש או אישה. נכאן מציגים בפני בית הדין תמונה שצולמה על ידי צלם יהודי, באזור האסון של חלק מגופת

גבר/אישה מרוסקת]. כל חלקי הגופות היו קטנים ביותר, כגודל אצבעות, והחלק הגדול שנמצא שם היו בגודל כף רגל. מלבד שלד אחד שגם בשלד זה לא היה ראשו ורובו. הכל התרסק לחלוטין, אלפי חלקים.

בתיעוד שהוכא בפני בית דין, ביה"ד ראה תמונה של כף רגל שרופה, שנמצאה במקום. לאחר שריסוק המטוס גרם לשריפה בחלק מהמטוס.

צוותי זק"א שהיו בזירה בדקו באזור הקילומטר שמסביב, ושם נמצאו כתמים שחורים, ואף נמצאו במקום רקמות של בני אדם שהיו פזורים במקום.

השלטונות באתיופיה הביאו טרקטור, וכיסו חלק מהמקום בעפר. כך שלמרות שאספו אלפי חלקים קטנים, יתכן מאד שקרוב לעשרים אחוז של חלקי גופות קטנים נקברו תחת העפר שם. ובנוסף צוות זק"א ראה עורבים שבאים ואוכלים מחלקי הבשר שהיו פזורים שם.

בזירה נמצאו מסמכים שונים, אחיו של מר ראם [ביטון] מצא שלושה כרטיסי ביקור של מר שמעון ראם. בפני ביה"ד יו"ר זק"א שוחח טלפונית עם האח הנז' הנמצא כעת באתיופיה, והאח הודיע טלפונית, שמצא חמשה כרטיסי ביקור. [דבר זה מוכיח על שייכותם של הכרטיסים למר ראם, כי אילו אדם אחר, היה צריך להיות לו כרטיס אחד].

ביום שישי לאחר פניית הראשון לציון והתערבות שר הפנים הרב דרעי, ניתן אישור לסריקה פנימה (לא עבודה). נאספו ברשות השלטונות עשרות שקיות שחורות של חלקי אדם, ושקיות אלה הועברו לביה"ח באתיופיה באדיס-אבבה.

באחת השקיות נמצא חלקי שלד, בשקית שחורה, והוסיפו לשקית עוד כמה חלקי גופות קטנים ביותר, ומרוסקים לחלוטין.

תא הטייס נמצא מרוסק לגמרי, כל מי שישב בשורות הראשונות נמעך כמו אקורדיון, שני היהודים ישבו בשורה מס' 17 ומספר 26, שזה בשורות הקדמיות של המטוס. ומסתמא שנמעכו ולא נותרו בחיים, מעוצמת המכה שהיא כ- 600 קמ"ש, והמטוס נמעך כמו אקורדיון בחלק הקדמי, וכיון שהיהודים ישבו בשורות הראשונות יש לשער שנמעכו לגמרי, ובנוסף לכך, המטוס בחלקו הקדמי עלה באש. ואולם כמה מהמזוודות התפזרו במקום וכנראה שבחלק זה לא הייתה שריפה.

הקופסא השחורה נמצאה, והועברה לצרפת לבדיקה.

ע"פ ראות עיני מתנדבי זק"א אין שום אפשרות להישרדות של כל מי שהיה במטוס. וכל מי שביקר במקום נתברר אצלו לחלוטין במאת האחוזים, שאין שום סיכוי לאיזה ניצול. וגם אין שום סיכוי למצוא גופות באופן מלא. [כפי הנודע הטייס ביקש אישור נחיתה אך לא צלחה דרכו].

עדות מר אליעזר סמט - מתנדב זק"א - בפני ביה"ד. עדות שטח:

הגענו לזירה ביום שלישי בבוקר [האסון אירע ביום ראשון]. וצלם יהודי דובר עברית שהיה במקום צעק לעבר המשלחת שהגיעה למקום, זק"א, זק"א. הצלם שוחח עם אנשי זק"א, ואמר להם שהגיע למקום מוקדם בבוקר, ותיעד במצלמה שקית של חברת סטימצקי. תמונה זו הוצגה בפני אחיו של מר ראם, וע"פ דברי אח המנוח משה ביטון חולצה זו בוודאות שייכת לאחיו שמעון ביטון (ראם), וזיהה גם לפי סימני הקיפול.

אנשי זק"א הציגו בפני ביה"ד את תמונת החולצה הנז', של חברת דלתא- ייצור של חברה ישראלית. והיה כתוב על החולצה DELTA באנגלית.

כמו כן מצאנו במקום האסון, סכין לדרמן עקום, שכנראה היה בתוך מזוודה, [שאין מן הנראה שיעלה למטוס עם סכין, ולכן כנראה היה בכבודה ולא צמוד אליו].

בהמשך היום הגיעו חלק מבני המשפחה למקום האסון, וגם הם חיפשו ממצאים במקום, ומצאו שנים או שלושה פריטים שכנראה היו שייכים להרוגים היהודים. (שזה פרט חשוב להוכיח שאכן יש כאן שייכות לנוסעים היהודים).

שני הישראלים שהיו במטוס, בסמוך לטיסה, ישבו בבית קפה בשדה התעופה, לשתות קפה, וישבו אתם בבית הקפה שני יהודים נוספים, שלבסוף לא עלו למטוס. הם ישבו ושוחחו בבית הקפה, ומיד לאחר מכן שני היהודים מר ראם, ומר מצליח עלו למטוס, הם עלו למטוס, והאחרים לא עלו, וכך ניצלו.

חתימות:

מאשרים את הנ"ל, יהודה משי זהב אליעזר סמט

עד כאן העדות.

ב"ה, י"ט אדר ב' תשע"ט

בנוסף לכל האמור לעיל, הוצג בפנינו ע"י נציג משרד החוץ מסמך של חברת התעופה אתיופיה איירליינס, ובו רשימת כל האנשים שעלו למטוס, ועל כל שם יש סימון וי, להורות שהאיש עלה למטוס. ובין השמות נמצאו שמותיהם של שני היהודים שהיו על המטוס, רשימה זו היא רשימת הבדיקה הסופית שהיא רק לאחר בירור וזיהוי ודאי באמצעות מסמכי זיהוי שהרשומים בה אכן עלו בפועל למטוס.

כמו כן למחרת ישיבת ביה"ד הגיעו ללשכת הראשון לציון שני מסמכים משלטונות אתיופיה, מסמך נפרד על כל שם שמאשרים שהוא היה על הטיסה.

כמו כן נתבררו שמותיהם של שני היהודים שישבו בבית הקפה בסמוך למועד הטיסה, עם שני היהודים שעלו למטוס. האחד, חסיד גור שמו ישראל מוזסון, המתגורר בבית שמש, והשני שרגא ישראל וככל שעדות השניים תהיה נצרכת לצורך היתר העגינות הרי שהם יוזמנו למסור עדות.

א. אנו מורים בזה למשפחות הנ"ל, להתחיל לאלתר לשבת שבעה על קרוביהם, בקריעה ובאמירת קדיש וככל הדינים.

ב. לעניין התרת הנשים, ב"ד יקיים מושב נוסף לדון שוב בעניין לאחר בירור ודאי של זיהוי הגופות. אמנם, לפי כל הממצאים עד כה יש פנים להיתר, אך מ"מ מן הראוי להמתין בעניין זה וכדלעיל. לאחר הממצאים שיעלו בזיהוי, תימסר חוו"ד דעת הלכתית בעזה"י בהמשך. בד בבד, יוכלו הנשים לפנות לבית הדין האזורי, במקום מגוריהם, לפתוח תיק, וחוות הדעת של ביה"ד המיוחד תוכל להיות לעזר לבית הדין האזורי שיחליט כפי הבנתו.

מקורות הלכתיים:

הנה מבואר בשלחן ערוך (יו"ד סי' שעה סעיף ז), מי שטבע במים שיש להם סוף, או שיצא קול שהרגוהו ליסטים או שגררתו חיה, מאימתי מונים, משנתייאשו לבקש. מצאוהו אברים אברים, ומכירין אותו בסימני גופו, אין מונין לו עד שימצא ראשו ורובו, או יתייאשו מלבקש. ואם נמצא אחר שנתייאשו ממנו, אין הקרובין צריכים לחזור ולהתאבל, אלא הבנים, אם הם שם בשעה שנמצא מתאבלים אותו היום ולא גרע מליקוט עצמות אביו, אבל אם אינם שם, ושמעו אחר שעבר היום, אין צריכין להתאבל. ע"כ.

ובנידון דין שכל המומחים אומרים שאין שום סיכוי שמישהו נשאר בחיים, וכל חלקי האברים הקטנים שנלקחו לבדיקה, ספק אם יש שם חלקים מהיהודים שהיו במטוס, כי כמה מחלקי הגופות נקברו בעפר על ידי שלטונות אתיופיה, וכמה נאכלו ל"ע על ידי עוף השמים כפי שנראה בתיעוד שהוצג בפני בית הדין. וגם זמן הבדיקה יקח בין ששה לשמונה חדשים, אמנם המשפחות לא התייאשו מלמצוא כמה מחלקי הגופות על ידי בדיקת די-אן-אי, ולכאורה כיון שלא נתייאשו מלקבור, עדיין לא חלה עליהם חובת אבלות. ושמה לא נתייאשו מפני שאינם בקיאים במציאות הקיימת בשטח כאמור לעיל.

ונודע, כי מי שהוא נשוי שנעדר אין להורות לשבת עליו שבעה, כדי שלא יבואו לטעות ולהתיר את אשתו. אולם בהיות וכאן כבר הוקם ב"ד לדון בעניינם של הנשים, ממילא אפשר להתיר למשפחות לשבת שבעה, כי אין חשש שיתירו אותם לנישואין אחר שיש ב"ד הדין בעניינם. ובפרט לאחר שמיעת עדויות אנשי זק"א ועיון במסמכים שהביאו לבי"ד משלטונות אתיופיה, מסמך שהוציאה מדינת ישראל החתום על ידי משרד החוץ, נראה בוודאות שאותם שני היהודים אכן היו על המטוס, ולצערנו הרב כל יושבי המטוס נספו.

ועתה נבוא לדון, הנה מרן הב"י (אה"ע סי' יז) כתב, שנוהג למחות ביד אישה שנתעלם בעלה ואין עדות להתירה, ויש אומדנות המוכיחות שמת, שלא תספדינו, כיון שאינה מותרת להינשא על פי אותן אומדנות, וכן אני מוחה מלומר עליו השכבה, כדי שלא יבואו להשיא את אשתו, וכן מצאתי לריב"ש בתשובה (סי' קח) על אשה שנתעלם בעלה ובא עד אחד והעיד ולא היה בעדותו כדי להתירה, ואמר שראוי למונעה שלא לקרוא למקוננות ושלא ללבוש שחורים. וכן כתב הטור (יו"ד סי' שעה) בשם העיטור (אות קו"ף) מתשובת הרי"ף, דמי שטבע במים שאין להם סוף דאין היתר לאשתו, לא ינהגו אבלות. אלא שדעת רב האי ורב שרירא גאון בטור שם, דאפילו לא נתברר שמת, רק קול יוצא, מתאבלין עליהם, וראה בש"ך שם (סק"ג).

וכ"כ הרמ"א (אה"ע סי' יז ס"ה), שאשתו אסורה להספידו או ללבוש שחורים כל זמן שאין כאן עדות הראויה להשיאה. [וביאור הגר"א הביא מקור לזה מכתובות כ"ד, למ"ד דמעלין מתרומה ליוחסין, צריכין לדקדק על עדות תרומה, בכדי שלא להעלותו גם ליוחסין]. וכ"כ מהר"ם גלאנטי (סי' ל).

וכן מבואר בתשובת עבודת הגרשוני (סימן יח) דכל זמן שאין משיאין האישה להינשא אין מתאבלין מצד הדין, משום שיש לחוש לתקלה וכו'. והיינו שלא יתירו להינשא בחשבם שהחלט שכבר מת בעלה. וכ"כ בשבות יעקב (ח"א סי' קב) באורך, וכן בשו"ת חנוך בית יהודה (סי' צא) דאין לנהוג שום אבילות, עד שיהא עדות מספיק להתירה לעלמא. ושכן הסכימו כמה גדולים.

ובמקום שאין חשש עגינות, כגון ברווק, כתב בשו"ת חת"ס (יו"ד סי' שדמ) שנחלקו בזה הפוסקים דלמהר"ם בן חביב (עזרת נשים אה"ע סי' יז סק"ס) גם על רווק אין להתאבל, משום גזירה לגזירה. אך בשבות יעקב (ח"א סי' קב) כתב דברווק מתאבלים, והמיקל בגזירה לגזירה ומחמיר להתאבל, אין מזחיחין אותו ותע"ב, ויש לו על מה לסמוך. עכ"ד.

וכתב בשו"ת חלקת יעקב (יו"ד סי' רל) דכיון דהחת"ס הכריע דהמיקל בגזירה לגזירה, ומחמיר להתאבל אין מזחיחין אותו, כ"ש לענין אמירת קדיש, דהוא לע"נ ויש בזה ענין של מכבדו לאחר מיתה, ונוגע למצוה דאו', ועדיף מאבילות שהיא דרבנן (זולת יום ראשון של מיתה וקבורה לכמה שיטות), ושמועה קרובה לכ"ע רק דרבנן. ובאמירת קדיש מפי אחרים אין חשש רק משום ל"פ. ע"ש. וכל זה ברווק.

ומ"מ גם במקום עגינות, כתב בשבות יעקב ח"ב (סי' קיד), דזהו רק בנאבד בעלה, משא"כ בהלך למקום קרוב שאפשר להוודע הדבר תוך ימי האבלות, אין מוחין להתאבל עליו, כיון שאפשר להוודע הדבר בקרוב, כיון שלא נאבד והוא מילתא דעביד לגלויי. ולכן יכולה להתאבל. ע"כ.

והיינו שאם נאבד לגמרי ואין יודעים איפוא נעלם, בזה יש חשש שאם ישבו שבעה יבואו להתיר את האישה, אבל אם ידוע לכל איפוא נאבד, והוא עביד לאגלויי, בזה יכולה להתאבל.

והנה, בשו"ת כנסת יחזקאל (ס"ס נג) שכתב, דאף שמבואר בש"ע שאין מניחין בניו ואשתו להתאבל, אני נוהג אחר שכבר מפורסם ששולחין שו"ת לרבנים, אני מתיר לבניו להגיד קדיש בביתה [של האלמנה], ולעשות מנין, שבזה איכא פרסומי מילתא, ולא חיישינן שיבוא אחד ויעיד שפלוגי מת סתם, וגם לאשתו ובניו אינני מוחה לילך בכגדי חול אף בשבת, אבל לא ללבוש כגדי אבל. ע"כ. והיינו דאע"פ שנהגו מנהג אבלות, מ"מ בזה עדיין לא התירו את אשתו להינשא כי שלחו שו"ת לרבנים, ממילא לא חיישינן שכתוצאה מכך יתירו את אשתו להינשא, אפי' שהיא עצמה נוהגת באבלות, ואיכא פרסומי מילתא, שהוא דבר דעביד לאגלויי, דאין הגזירה בזה שמא יתירו להינשא.

ובח"ג (סי' צו) כתב עוד השבות יעקב, דמ"מ כאשר יש עדות גוי שאין סיבה שישקר, וגם הוא מילתא דעבידא לגלויי, ע"י הבית דואר שהוא במקום קרוב, אע"פ דאין להתאבל אלא במקום שיש עדות מספיק להיתר עגונה, היינו דוקא הנאבד במים שאין להם סוף וכי"ב, אין להתיר לנהוג אבילות אלא במקום שיש עדות מספיק להיתר עגונה, אבל במת על מטתו ועביד לגלויי בקרוב אין כאן חשש כלל. ע"כ.

ויש לצרף מה שכתב בתשו' משכנות יעקב (סי' טט) שנשאל לענין אמירת הבן קדיש אחר אביו שלא נתבררה מיתתו בכירור גמור, שיהא בה כדי להתיר אשתו. וכתב באורך, שדעת רוב הפוסקים הראשונים חולקים על הש"ע, וסבירא ליה דכל שע"פ רוב הוא מת, מתאבלין עליו. וגם פסק הש"ע גופיה צ"ע בזה, ממ"ש בסי' של"ט (ס"ב), מי שאמרו לו ראינו קרובך גוסס כו', ובאמת הם דעות חלוקים, ולדעת מהר"ם והרא"ש והטור גם במים שאין להם סוף אזלינן בתר רובא כו', וגם במים שאין להם סוף גופא נמצא מחלוקת מפורשת, כי בתשו' מהר"ם ב"ב הביא תשובת ר"ש בן אברהם שכתב בהדיא, דהנטבעים במים שאין להם סוף מתאבלין עליהם משעה שנתייאשו לבקש, אע"פ שאשתו אסורה להנשא, וכ"כ הראב"ן, ורק לענין אנינות הביא שם מחלוקת אם אסורין בבשר ויין כ"ז שלא נתייאשו לבקש. ולכן מאחר דהראב"ן והמרדכי והרשב"א והר"ם והטור וס"ל לחייב באבלות ע"פ רובא, ודאי יש מקום לחייב גם באבלות במים שאין להם סוף, ובפרט במקום שנמצא והוכר בטביעות עין וסימני בגדיו, עם שעדיין לא נתברר כל העדות על מכונו לענין היתר להנשא, ומה גם בענין אמירת קדיש שאינו דומה כ"כ לאבלות, כמבואר בתשובת שבות יעקב. והובא כ"ז בפתחי תשובה שם (סק"ג). [וכיו"ב ע' בשו"ת מנחת יצחק חלק ב (סימן צ)].

והנה עתה, הגיענו גם מסמך רשמי מאתיופיה עם תעודת הפטירה של שני הנספים נוסף על המסמך של משרד החוץ הישראלי המעיד ששני היהודים הנז' עלו על המטוס ושכל הנוסעים נספו, ונודע מ"ש בשו"ע אה"ע (סי' י"ז סי"א) מצאו כתוב בשטר מת איש פלוני בן פלוני, או נהרג, תנשא אשתו ואפילו אינו מקוים. ולהרמב"ם צריך שידעו שהוא כתב ישראל. הג"ה וכן ראוי להחמיר, ואפי' אם יודעים שהוא כתב ישראל, אם י"ל שכתב כן משום שיצא קול שמת, כגון שטבע במים שאין להם סוף, אין מתירין על הכתב, שחוששין שכתב כן מפני הקול שיצא. תה"ד סימן ר"מ.

והיינו לשיטת הרמב"ם אין מועיל אפילו מסיח לפי תומו בכתב של נכרי, אלא דווקא בע"פ. וכן פסק הרמ"א. וכל זאת בעדות על מיתה, ק"ו אם אף הנוכרים שדיווחו על מיתת הבעל, אינם מעידים כן מעדות ראייה, אלא מאומדנות שקנה כרטיס לטיסה, ומן הסתם היה עליה ונהרג. וע"כ ודאי שאין עדות ברורה על מיתתו, ואשתו צריכה היתר בית דין. ועי' חלקת מחוקק סי' י"ז ס"ק כ"ח.

אולם, בשו"ת אגרות משה (אה"ע א' סימן מ"ח) דן בדבר העגונה, ויש עדות מהערכאות ממשרד המלחמה, שהודיעו על אדם זה שנפל בים, והיא עדות שיש לסמוך ע"ז, משום דערכאות לא חשידי לשקר, כדסברי החת"ס ועוד אחרונים, וגם אם הודיעו לה קודם ששאלה, וקודם שהגיע הזמן שצריכה לשאול מהם, יש לזה דין מסיח לפי תומו, שהרי לא היו צריכים לכתוב לה כלום, דאם כבר היתה צריכה לשאול היה זה ג"כ נידון כשאלה שעליהם להשיב כיון שיודעין שתשאל, אבל בלא הייתה צריכה לשאול, עדין יש להחשיב זה כמסל"ת.

ובנדון דידן, אחר שיש את המסמך הרשמי שהוא תעודת הפטירה מאתיופיה וכן האישור המעיד על היהודים שעלו למטוס וכן עדות הרשויות על סמך המציאות הידועה והברורה שכל נוסעי המטוס נספו שהיא מחזקת את המסמך הרשמי של תעודת הפטירה, לכאורה שפיר הוי בגדר מסיח לפי תומו שהערכאות לא חשידי לשקר בכה"ג וגם ודאי שאין לשער שעשו כן מפני קול שיצא וכדו'.

בנוסף לכל הנ"ל יש לצרף מ"ש הגאון מהרא"י בעל תרומת הדשן בפסקיו (סי' קלט), דבדיעבד שפיר דמי למיזל בתר אומדנא דמוכח טובא, ונראים הדברים בזמננו שאפי' אדם בינוני שנעדר אם איתא דחי הוא הו"ל קלא טפי מקלא דצורבא מרבנן בזמן חכמי הש"ס, שאז היו ישראל עם רב בכמה וכמה מקומות. והביאו גם בשו"ת המבי"ט ח"א (סי' קלה). [ומ"ש הרדב"ז בתשו' (ח"א סי' תקכו) להשיב ע"ד המהרא"י בזה, ע' במראות הצובאות (סי' יז סעיף טו דף מ"ב והלאה), מ"ש ליישב דברי מהרא"י. וע"ע בשו"ת עין יצחק ח"א (חאה"ע סי']

כט ענף ו). ובשו"ת היכל יצחק ח"א (חאה"ע סי' ל עמוד קסב). ע"ש]. והובא בשו"ת יביע אומר חלק י' (חאוהע"ז סימן יח) ושם הביא מ"ש באור זרוע ח"א (סי' תרצג), ובשו"ת התשב"ץ ח"א (סי' פ), שהביאו מהירוש' (יבמות פט"ו ה"א), ההוא בר נש דאתא קמי רבי, א"ל היכן ההוא פלן, א"ל מית, וההוא פלן, א"ל מית, וכולהו מייתין? א"ל ואילו היו בחיין לא הווי מייתין? וזה כסיוע לפרש"י (כתובות כב:): באומרת ברי לי שאילו היה חי היה בא. והחתם סופר (חאה"ע סי' נח) כ', שידוע שלעת עתה נשתנו הזמנים ממה שהיה בזמן חכמי הש"ס, כי בכל המדינות קבוע בי דואר בכל עיר ועיר, ואפי' מארצות תוגרמה מגיעים מכתבים אלינו בזמן קצר מאד, ואילו היה עולה מן המים כשנפל למשאל"ס, היה מודיע לביתו ע"י איגרת או ע"י הודעה בעיתון, על מקום המצאו. ואף שביבמות (קכא). הוה בעי רב אשי למימר דבצו"מ דאית ליה קלא שריא אפי' לכתחלה במשאל"ס, והש"ס דחי לה מהלכתא, התם ה"ט דשמא לא נתפשט הקול בכל מקום, וזהו לפי המצב בזמנם, אבל בזמנינו אי אפשר שלא יתפשט הקול ע"י בי דואר דקביע במתא, וגם החשש דשמא מחמת כיסופא ערק לעלמא (יבמות קטו), הנה גם בזה נשתנו הזמנים, וברי לנו שאפי' אילו נשברו כל איבריו, היה בא או היה מודיע לבני ביתו ולא היה בזה שום כיסופא. וגדולה מזו פרש"י (כתובות כב:): באומרת ברי לי, שאילו היה קיים היה בא. ובע"כ שאפי' היה מחוסר איברים, מ"מ טוענת ברי לי שהיה בא לפי הכרת טבעו ומהותו. ואף הר"ן שחולק על רש"י וס"ל דבכה"ג לא חשיב ברי כיון שאינה יודעת בכירור שמת, התם בשנים אומרים לא מת מיירי שא"א להכחישם בברי כה"ג, משא"כ בעלמא, ובוה"ז דחשיב כאילו נודע לנו בכירור שמת, ולכן צירוף כל סברות אלו בודאי שמועיל להוציא את האשה מחשש איסור תורה, וליכא אלא איסורא דרבנן וכו'. עכת"ד.

וכ"כ עוד הזחת"ס (בחלק אה"ע סי' מח ונג וס"ה). ואף שבשו"ת מהרש"ם ח"ג (סי' רנב) העיר שהחת"ס הדר תבריה לגזיזיה (בחאה"ע ח"ב סי' קלא), שהביא סברא הנ"ל, ואח"כ כ' שאירע מעשה להיפך מסברתו, ואמר, ברוך שבחר בהם ובמשנתם, וכן (בסי' קלח) כ' שא"א לחדש דבר ע"פ אומדנא דידן וכו'. ע"ש. אולם כבר השיב ע"ז בשו"ת קול מבשר (ס"ס פד) שלפי התאריכים של התשובות שבחת"ס הנ"ל, יוצא שמשנה אחרונה שלו להקל ע"פ סברא זו. ע"ש. וכ"כ הגאון מהרי"ן דושינסקי בתשו' (סי' קנד אות ג), שאף שהחת"ס עצמו (בתשובה שכ' בשנת תקס"ז) הביא דהוה עוברא וחזר הבעל חי, מ"מ הרי גם לאחר מכן בתשובתו שכתב בשנת תקע"א (בח"א סי' מח), צירף סברא זו להקל. ובע"כ צ"ל שסברא זו היא בגדר רוב גמור. ע"ש.

וע"ע בשו"ת קרית חנה דוד ח"ב (חאה"ע סי' ט) שהעיר אודות המעשה של החת"ס, שבאמת לא יפלא הדבר בעינינו כי מקרה כזה יקרה אחד מני אלף, ואין לחוש להחמיר משום כך, שהרי כמה פעמים מצינו שהותרה עגונה ע"פ עד אחד או ע"פ גוי מסל"ת ואח"כ בא בעלה לפנינו, האם בשביל כך תתבטל ותעקר הלכה זו וכו'. ע"ש.

וכן סמך ע"ז הגאון מלובלין בשו"ת תורת חסד (חאה"ע ס"ס ז, ובסי' מ דק"ד), וכתב, שמדברי רש"י בכתובות (כב:): מוכח שפיר דהאי סברא אומדנא דאורייתא היא, ולכן פטורה מאשם תלוי, ושכן מוכח עוד בכתובות (סב:): א"ל ר' ינאי, כפו מטתו, שאלמלי יהודה קיים הוה אתי, וידוע שאין להתאבל אלא בעדות שמשאיין את האשה על פיה, אלמא דסברא דאורייתא היא. ע"ש.

וכ"כ בשו"ת בן פורת להגר"י ענגיל ח"ב (סי' ח דף לו ע"ד) ככל הדברים האלה. ע"ש. וכ"כ בשו"ת נודע בשערים קמא (ס"ס כ). ובשו"ת נפש חיה (חאה"ע ר"ס ט). ובשו"ת תפארת יוסף (חאה"ע ס"ס ו).

גם הגאון מהר"ש לנדא בשו"ת נודע ביהודה מה"ת (חאה"ע סי' נא) כתב, שיש לנו לצרף סברת המבי"ט (סי' קלה) דאמרינן שאילו היה חי היה בא לביתו, כיון שלא היה לו שום קטטה עם אשתו. ע"ש. והביאו הרב זבחי צדק ח"ב בתשו' עיגונא (עמוד רעו), וכתב, שבסברא זו יצאה מאיסור תורה. ע"ש. וע"ע בשו"ת צמח השדה (סי' קכח וקסח). ובשו"ת תירוש ויצהר (סי' מ ד"ה עוד יש). ע"ש.

וע"ע להגר"ח מוואלוז'ין בשו"ת חוט המשולש (סימן ו אות יט, בהגה) שכתב, דמשמעות רוב הפוסקים, שהירושלמי כפשוטו, ושכן מבואר במרדכי בשם ראבי"ה דיליף לקולא מהירושלמי. ע"ש. וע"ע בקונטרס באר חיים מרדכי (אות נח ונט) שכתב, שזה סניף גדול ואומדנא דמוכח.

גם בשו"ת שערי דעה ח"ב (סי' קיד) בנידון אחד שהיה בקרון הרכבת שנשרפו שם הרבה אנשים לעיני עדים, ואבד זכרו, וכתב, שאפשר שסברא זו שאילו היה חי היה מודיע לביתו, אלימא טפי מבעלמא, שכיון שעל פי מושכל ראשון נראה ודאי שלא ניצלו, אם איתא שהוא ניצול ונשאר בחיים, היה לו לחוש על אשתו פן תנשא לאחר, ע"פ עדות של הנוכחים שם, והיה לו לעשות כל טצדקי למהר להודיע על קיומו, כדי שלא תנשא אשתו לאיש אחר, אלא ודאי שאיננו בחיים. ע"ש.

נמצא בנידון דידן יש לנו כמה ספיקות: שמא מהני המסמך הרשמי של ממשלת אתיופיה ששני היהודים היו במטוס ונהרגו. ושמא לא ימצאו את הגופות לעולם, לאחר שהעורבים אכלו מהם, וכן האתיופים כיסו חלק מהגופות בעפר. ושמא בדבר דעביד לאגלויי סומכים על האומדנא דמוכח שנהרג, ושמא כל שאבד זכרו בזמן הזה מקילין, שאילו היה חי היה טורח להודיע בזמנינו שהתקשורת מפותחת מאד.

אשר על כן, יש להורות למשפחות לשבת שבעה לאלתר, וכי"ד ימשיך לדון לאחר זיהוי שרידי הגופות שימצאו וייתן חוות דעת הלכתית בעניין היתר הנשים להינשא וכדלעיל, לכי"ד יש תוספת מרובה על הנימוקים הנ"ל, אשר יועלו בהמשך בהרחבה בעז"ה.

באנו על החתום

היום כ"ד אדר ב' תשע"ט

יעקב רוז'ה

מיכאל צמוס

יצחק יוסף